

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával. Projekt azonosító:
EFOP-3.4.3-16-2016-00014

PRAGMATIZMUS

Dr. habil. Krémer Sándor

IV. TÉMA (OL-11): GEORGE SANTAYANA (1863-1952) ONTOLÓGIÁJA

Jorge Agustín Nicolás Ruiz de Santayana y Borrás, azaz angol nyelvterületen **George Santayana (1863. december 16. – 1952. szeptember 26.)**, spanyol származású, amerikai filozófus, költő és író volt. Santayana rajongott az antik görög kultúráért, különösen a filozófiáért. Saját magát epikureista humanistának nevezte, mivel **Epikurosz filozófiájának egy továbbfejlesztett változatát vallotta magáénak**. A lélek fegyelmezése fontos alapelv Santayana gondolkodásában, mely nem zárhatja ki az aktív kontempláció eredményeként megszülető szellemi szabadságot. Lucretiusról írta, de akár magára is érthette a következőt: „Materializmusát a szabadság és a lélek nyugalma iránti törekvéssel egészítette ki” (Santayana 1910: 5). A hellén eszme iránti lelkesedés világosan megmutatkozik Santayana Lucretiusról írt soraiban:

„Ez egy teljes filozófiai rendszer, materializmus a természettudományokban és humanizmus az etikában. Ez volt a Szókratész előtti filozófia magva, azé a filozófiáé, mely igazán hellén volt, összhangban azokkal a mozgalmakkal, melyek az egyszerűség, az önállóság és az ésszerűség útján formálták a görögséget [...], az öltözködéstől a vallásig.” (Santayana 1910: 5)

Santayana úgy gondolta, hogy az ókori görög naturalista és materialista filozófusok nézetei lényegében helyesek voltak, és ő elfogadta filozófiájuk alapvető tanait. Az anyag Santayana számára a létezés fundamentális eleme. A lényeg (essence), az anyag, az igazság, és a szellem (spirit) birodalmára nem úgy kell gondolnunk, mint a létezés régióira vagy elemeire, hanem inkább úgy, mint tapasztalatunk világának típusaira vagy tulajdonságaira.

Santayana egész rendszere szempontjából a lények doktrínája az elsődleges és a legfontosabb. Santayana **lényegei a meghatározottság individuális és sokféle formái**, és az általános formák nem magasabb rendűek a speciális formákhoz képest. **Minden percepciónk, illetve minden gondolatunk lényegi forma, de a lények realitása nem függ senkitől, aki gondol rájuk.**

Santayana egész rendszerében minden az erő és hatékonyság helye a formátlan anyag, amelynek adott a képessége és ereje, hogy kiválasztva és kombinálva a megfelelő lényeket, hogy szubsztanciákat alkosson. Így hozza létre a fizikai világ tárgyait.

Nála minden természeti, a természetfeletti nem létezik. Ennek következtében nincs Isten, hogy a létezés, mely irracionális és felfoghatatlan, valamely eredet vagy értelmesség felmutatásával megmagyarázza.

Ráadásul, **minden esetleges is Santayana szerint. Az ember olyan állat, egy isten nélküli és nem antropocentrikus világban, akinek nincs túlvilági élete, és semmilyen megváltás nem létezik.** A tudattalan természet szükségszerűen indifferens az ember helyzete szempontjából, és az emberi élet végső soron értelem nélküli. **Az igazság birodalma egyszerűen mindazokból a lényekből áll, amelyeket az anyag aktualizál.** Ahogy a lények esetében általában, az igazság is anyagtalan és örök, de mindig azokra az eseményekre vonatkozik, amelyek a maguk idejében történnek meg. Hasonlóképpen, ahogy a lények, úgy az igazság is független az elmétől: valami igaz, függetlenül attól, hogy bárki valaha is gondolt-e rá vagy sem. **Az igazság az összes tény summája, mindannak rögzítése, ami valaha is megtörtént.**

Santayana módosított szkepticizmusa értelmében, soha nem ismerhetjük meg közvetlenül a valóságot. Ezért az igazságra vonatkozó tudásunkat szimbólumoknak kell közvetítenie. Az igazságot a realitást hatékonyan szimbolizáló lények intuitív elsajátításából tudhatjuk, amikor is a történésekre vonatkozó gondolataink megfelelnek a világban aktualizálódó eseményeknek. **Az a vélekedésünk, hogy az érzékelhető világ valóban létezik, és azzal foglalkoznunk kell, csak annak a következménye, amit Santayana „állati hitnek” nevez. Vagyis azon ösztönös tendenciából, hogy hinnünk kell az érzékelt világ valóságában.**

A szellem (spirit) a lélek, vagy az olyan eleven fizikai organizmus, amely öntudatossá vált. A szellem természetes tehetséggel rendelkezik a lények érdek nélküli elsajátítása, azaz a lények önmaguk kedvéért történő szemlélése terén. De azok a külső követelmények, amelyekkel a lélek vagy az eleven organizmus kapcsolatban áll, felébresztik a szellemet szemlélődő állapotából, és azt igénylik, hogy a szellem kapcsolatban lépjen a környezetével, annak az individuumnak jóléte és céljai érdekében, amelynek szelleméről szó van.

Santayana filozófiájában a szellem nem válik szabaddá a testtől a halál pillanatában, hogy utána szabadon folytathassa a tapasztalást. Nem létezik túlvilág, nincs reinkarnáció, és nincs semmiféle mennyország. Santayana naturalista és materialista nézőpontjából szemlélve, a szellem kialszik a halál pillanatában, és nem lehetségesek semmiféle testetlen szellemek, istenek, angyalok, ördögök vagy más természetfeletti lények. Ily módon, nyilvánvaló, hogy Santayana filozófiája tagadja a halál utáni életet, de ugyanakkor erősen hangsúlyozza az evilági életet, és kitüntetett hangsúlyt helyez az emberi boldogságra. Santayana számára a jó élet, mely az ész élete, az önismereten alapul, harmonizálja a szenvedélyeket, és követi a görögök mértékletesség ideálját.

További olvasmányok:

Holzberger, W. G. (szerk.) 2008. *The Letters of George Santayana*. Book Eight 1948–1952. Cambridge, Massachusetts, and London: The Mit Press.

Saatkamp, H. 2017. **Is Animal Faith the End of Philosophy?** *Bulletin of the George Santayana Society* 35: 11–20.

Santayana, G. 1940. *Apologia Pro Mente Sua*, In: Schilpp, P. A. (szerk.): *The Philosophy of George Santayana*. Evanston and Chicago: Northwestern University, 495–606.

Santayana, G. 1953. *My host the world*. New York: Charles Scribner's and Sons.

Santayana, G. 1942. *Realms of Being*. New York: Charles Scribner's Sons.

Santayana, G. 1929. *Skepticism and Animal Faith*. New York: Charles Scribner's Sons.

Santayana, G. 1931. *The Genteel Tradition at Bay*. New York: Charles Scribner's Sons.

Santayana, G. 2008.:

Schilpp, P. A. (szerk.) *The Philosophy of George Santayana*. Evanston and Chicago: Northwestern University.

Stallknecht, N. P. 1971. *George Santayana*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ellenőrző kérdések:

1. Melyik antik görög filozófus eszméit fejlesztette tovább, és vallotta Santayana ontológiájában?
2. Milyen nézeteket vallott Santayana a természettudományok, és milyent az etika terén?